

Danuta Kurzyna-Chmiel
Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID: 0000-0001-9168-5874
d_kurzyna_chmiel@op.pl

Aktualna sytuacja prawna mniejszości narodowych i etnicznych, ze szczególnym uwzględnieniem praw w dziedzinie oświaty

Wprowadzenie

Sytuacja prawna mniejszości narodowych i etnicznych regulowana jest zarówno prawem międzynarodowym, jak i krajowym. Liczne dokumenty prawo-międzynarodowe, choć nie posługują się jednolitym aparatem pojęciowym, to jednak ukazują potrzebę ochrony i wsparcia tych grup społecznych. Także prawo krajowe, z ustawą zasadniczą na czele, podkreśla konieczność uszanowania własnej tożsamości, kultury, tradycji i języka mniejszości oraz języka regionalnego. Głównym celem artykułu jest analiza sytuacji prawnej mniejszości narodowych i etnicznych, ze szczególnym uwzględnieniem praw w dziedzinie oświaty. Otwartość na różnorodność budowy społeczeństwa jest jedną z podstaw demokratyzacji życia. Można przyjąć, że ułatwia ona akceptację złożonych potrzeb wielokulturowego społeczeństwa. Oparcie relacji na wzajemnym szacunku i zrozumieniu różnych grup ludności zamieszkującej terytorium kraju przyczynia się do prawidłowej budowy społeczeństwa i ochrony dziedzictwa kulturowego.

W artykule ukazano główne prawa przynależne obywatelom naszego kraju należącym do mniejszości narodowych i etnicznych. Podkreślono zwłaszcza prawa w dziedzinie oświaty, których realizacja w wysokim stopniu wpływa na zachowanie własnej tożsamości kulturowej tych osób.

Regulacje prawno-międzynarodowe

Już na wstępie należy podkreślić brak legalnej definicji mniejszości narodowych i etnicznych w prawie międzynarodowym. W badanym obszarze

zdarza się więc funkcjonowanie wielu określeń¹. Jak słusznie zauważa Sławomir Łodziński, „próby prawnego określenia znaczenia terminu »mniejszość narodowa« wzbudzają kontrowersje wśród badaczy nauk społecznych, jak i specjalistów od prawa krajowego i międzynarodowego. Nie ustalono dotąd jednej i obowiązującej powszechnie w prawie definicji tej społeczności (...). Główne dokumenty prawa międzynarodowego dotyczące ochrony praw człowieka lub mniejszości zazwyczaj nie definiują tego terminu”². Uznanie prawne danej grupy za mniejszość narodową/etniczną lub brak takiego uznania jest więc suwerenną decyzją każdego państwa. Szczególne znaczenie mają w związku z tym regulacje wewnętrzne. W naszym kraju najważniejsze znaczenie ma ustawa z 2005 r. o mniejszościach narodowych i języku regionalnym, zawierająca m.in. enumeratywne wyliczenie uznanych w Polsce mniejszości narodowych i etnicznych³.

Każde państwo, przyjmując na siebie zobowiązania wynikające z przystąpienia do umów międzynarodowych, zobowiązuje się dostosować własny system prawny do modelu przyjętego na płaszczyźnie międzynarodowej⁴. Ewentualne odstępstwa od tej zasady są możliwe, ale wyłącznie wtedy, gdy przy zawieraniu umowy państwo przystępujące złożyło zastrzeżenie wskazujące na wyłączenie lub zmodyfikowanie skutków prawnych pewnych postanowień umowy. Szczególną uwagę należy zwrócić na wiążące nasz kraj postanowienie art. 27 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych⁵, w którym stwierdza się: „W państwach, w których istnieją mniejszości etniczne, religijne lub językowe, osoby należące do tych mniejszości nie mogą być pozbawione prawa do własnego życia kulturalnego, wyznawania i praktykowania własnej religii oraz posługiwania się własnym językiem wraz z innymi członkami danej grupy”. W innym podstawowym w tym obszarze akcie prawa międzynarodowego, tj. Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁶, zawarto

¹ Zob. A. Malicka, *Ochrona mniejszości narodowych – standardy międzynarodowe i rozwiązania polskie*, Wrocław 2004, s. 11 oraz cytowana tam literatura.

² Cyt. za: S. Łodziński, *Ochrona praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych – perspektywa europejska*, Raport BSE nr 208, Warszawa 2002, s. 3.

³ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. z 2017 r., poz. 823), dalej jako ustawa o mniejszościach.

⁴ Zob. na ten temat: D. Kurzyna-Chmiel, *Prawo do nauki mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2008, nr 75, s. 111–122; eadem, *Prawo do nauki obywateli – analiza krajowych rozwiązań prawnych w obszarze systemu oświaty*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 47, s. 84.

⁵ Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z dnia 16 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167).

⁶ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1995 r., Nr 36, poz. 175). Zob. zwłaszcza art. 14 Konwencji: „Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn”.

uprawnienia rozwijane w wydanych w późniejszym czasie protokołach dodatkowych⁷. Potwierdzono tam gwarancje zmierzające do zapewnienia ochrony jednostki przez wprowadzenie zakazu jej dyskryminacji ze względu na przynależność do określonej mniejszości⁸.

Jednak najważniejszym dokumentem w obszarze europejskim jest Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r.⁹ Jej specyfiką jest wskazanie zasad, których respektowanie przez państwa ma przyczynić się do zapewnienia gwarancji ich realizacji osobom należącym do mniejszości narodowych, do których należą:

1) zasada poszanowania suwerennej równości, integralności terytorialnej i politycznej niezależności państw;

2) zasada interpretacji treści rozwiązań w duchu postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności i jej protokołów dodatkowych;

3) zasada równości wobec prawa i zasada równej ochrony prawnej;

4) zasada czynnego wspierania warunków koniecznych do utrzymywania i rozwijania przez osoby należące do mniejszości narodowych ich kultury, jak również zachowania zasadniczych elementów ich tożsamości, tj. ich religii, języka, tradycji i dziedzictwa kulturowego;

5) zasada umacniania ducha tolerancji dialogu międzykulturowego w celu wspierania wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy pomiędzy wszystkimi osobami żyjącymi na ich terytoriach niezależnie od ich tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej;

6) zasada ochrony przed zastraszaniem bądź też dyskryminacją, wrogością lub przemocą będących skutkiem ich etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej tożsamości;

7) zasada poszanowania ducha tolerancji oraz dialogu międzykulturowego, łącząca się z obowiązkiem państw do podejmowania skutecznych środków w celu wspierania wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy pomiędzy wszystkimi osobami żyjącymi na ich terytoriach niezależnie od ich tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej, zwłaszcza w zakresie edukacji, kultury i środków przekazu oraz ochrony prawnej przed zastraszaniem bądź też dyskryminacją, wrogością lub przemocą będących skutkiem etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej tożsamości mniejszości;

⁷ Zob. A. Chrościcka, *Ochrona praw mniejszości narodowych w systemie Rady Europy*, „Ius Novum” 2013, nr 4, s. 88 i nast.; zob. też R. Wieruszewski, *Komentarz do art. 27*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Międzynarodowy pakt praw obywatelskich (osobistych) i politycznych. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 687.

⁸ M. Jabłoński, *Normatywne podstawy praw mniejszości – wybrane zagadnienia*, [w:] J.B. Banach-Gutierrez, M. Jabłoński (red.), *Aktualne problemy ochrony wolności i praw mniejszości w Polsce i na świecie*, seria: E-Monografie Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, nr 95, Wrocław 2017, s. 23.

⁹ Konwencja weszła w życie 1 lutego 1998 r. (Dz.U z 2002 r., Nr 22, poz. 209).

8) zasada tworzenia, a także wspierania warunków do utrzymania i rozwijania zasadniczych elementów tożsamości osób należących do mniejszości narodowych (kultura, religia, język, tradycje, dziedzictwo kulturowe) oraz powstrzymywanie się od działań oraz praktyk asymilacyjnych wbrew ich woli;

9) zasada poszanowania prawa do zrzeszania się i organizowania, a także wolności zgromadzeń, wyrażania opinii, myśli, sumienia i religii, co łączy się automatycznie z zagwarantowaniem prawa do uzewnętrzniania religii lub przekonań oraz poglądów, prawa do zakładania instytucji, organizacji i stowarzyszeń religijnych;

10) zasada poszanowania i ochrony statusu informacyjnego osób należących do mniejszości – prawa do informacji, dostępu do środków przekazu, a także – na ile jest to możliwe i zgodne z prawem wewnętrznym – zapewnienia warunków tworzenia własnych środków przekazu (drukowanych, rozgłośni radiowych i telewizyjnych) oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei w języku mniejszości bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe;

11) zasada poszanowania odmienności i prawa do posługiwania się językiem mniejszości narodowej, zarówno prywatnie, jak i publicznie, ustnie i pisemnie, a także – na tyle na ile jest to możliwe i rzeczywiście potrzebne, zwłaszcza na terenach zamieszkałych tradycyjnie lub w znaczącej ilości przez osoby należące do mniejszości narodowej – w stosunkach z władzami administracyjnymi;

12) zasada respektowania prawa do używania nazwisk i imion oraz nazw lokalnych w języku mniejszości;

13) zasada poszanowania prawa do nauki, kształcenia, w celu szerzenia wiedzy o kulturze, historii, języku i religii mniejszości oraz zobowiązanie państwa do popierania równego dostępu do oświaty na wszystkich poziomach, które łączą się z respektowaniem prawa do zakładania i prowadzenia własnych, prywatnych instytucji oświatowych i szkoleniowych i prowadzeniem zajęć (uczeniem się) w języku mniejszości;

14) zasada poszanowania aktywności na płaszczyźnie realizacji wolności twórczości i uczestnictwa w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym, a także w sprawach życia publicznego¹⁰.

Także w obszarze prawa europejskiego funkcjonują akty o istotnym znaczeniu dla mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących państwa UE. Przede wszystkim należy wskazać dwie dyrektywy przyjęte przez Radę Unii Europejskiej na podstawie Traktatu o Unii Europejskiej (podpisanego 7 lutego 1992 roku w Maastricht)¹¹. Pierwsza z nich nr 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadza w życie zasadę równego traktowania osób bez

¹⁰ Tak też: M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *Prawa człowieka i systemy ich ochrony – zarys wykładu*, Wrocław 2004, s. 266–267.

¹¹ Dz.U. z 2004 r., Nr 90, poz. 864/30.

względu na pochodzenie rasowe lub etniczne. Dyrektywa ta zawiera m.in. definicję dyskryminacji. Dyrektywa Rady nr 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 roku w sprawie ustanowienia ogólnych ram równego traktowania przy zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu to drugi, istotny dokument bazujący na art. 13 Traktatu o Unii Europejskiej. Warto też wskazać Decyzję Ramową Rady Unii nr 2008/913/WSiSW z 28 listopada 2008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnokarnych¹².

Główne regulacje krajowe

Obecnie mniejszości narodowe i etniczne stanowią niewielki odsetek polskiego społeczeństwa, jednak należy zauważyć historycznie długotrwałą tradycję wielonarodowościowej Polski¹³. W naszym kraju zamieszkują przedstawiciele 13 mniejszości narodowych i etnicznych oraz jedna grupa osób posługujących się językiem regionalnym¹⁴. Odsetek przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych, według danych z przeprowadzonego w 2011 r. spisu powszechnego ludności, wynosi 0,75% ogółu społeczeństwa¹⁵.

W literaturze podejmującej temat mniejszości narodowych i etnicznych dominują dwa podejścia w zakresie definicyjnym: historyczno-prawne i socjologiczne¹⁶. W pierwszym z nich podkreśla się znaczenie kryterium liczbowego, państwowego stanu posiadania oraz czynników obiektywnych, takich jak pochodzenie, język, religia, zamieszkiwane terytorium. W drugim podejściu akcentuje się zwłaszcza subiektywne poczucie przynależności do danego narodu, wolę bycia mniejszością, poczucie więzi z daną grupą kulturową etc. Do

¹² Dz.U. UE L z 6 grudnia 2008 r.

¹³ J. Tomaszewski, *Mniejszości narodowe w Polsce XX wieku*, Warszawa 1991, s. 23; H. Chałupczak, *Status prawny i formy integracji mniejszości narodowych w Europie międzywojennej*, [w:] Z. Holda (red.), *Ochrona mniejszości narodowych i religijnych*, Lubin 1993, s. 23 i nast. oraz A. Michalska, *Międzynarodowa ochrona mniejszości*, „Sprawy Narodowościowe” 1992, nr 2, s. 66 i 110.

¹⁴ Grupy uznane za mniejszości narodowe i etniczne zostały enumeratywnie wymienione w art. 2 ust. 2 i 4 ustawy o mniejszościach.

¹⁵ Tekst raportu dostępny jest na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/prawo/ustawa-o-mniejszosciac/raporty-ustawowe/9711,V-Raportdotyczacy-sytuacji-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-oraz-jezyka-regi.html>

¹⁶ Por. M. Barwiński, *Pojęcie narodu oraz mniejszości narodowej i etnicznej w kontekście geograficznym, politycznym i socjologicznym*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2004, nr 5, s. 69; D. Kuźnicka, *Mniejszość etniczna a mniejszość narodowa w Polsce – analiza porównawcza na przykładzie Łemków i Żydów*, [w:] J.B. Banach-Gutierrez, M. Jabłoński (red.), op. cit., s. 166.

cech, które odznaczają mniejszości narodowe i etniczne od pozostałych obywateli kraju, zalicza się także posiadanie własnej reprezentacji oraz symboliki¹⁷.

Głównym przepisem regulującym sytuację prawną obywateli polskich należących do mniejszości narodowych i etnicznych jest art. 35 Konstytucji RP, który stanowi, że Rzeczpospolita Polska zapewnia im wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury¹⁸. Ponadto mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących swojej tożsamości kulturowej. Na uwagę zasługuje brak precyzji leżący po stronie ustrojodawcy w treści 35 i art. 27 Konstytucji, a mianowicie: pierwszy ze wskazanych przepisów stanowi o „mniejszościach narodowych i etnicznych”, a drugi – odnoszący się do kwestii praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych w zakresie językowym – wyłącznie do „mniejszości narodowych”. Z rozróżnieniem terminologicznym i doprecyzowaniem obu tych pojęć mamy do czynienia dopiero na poziomie ustawowym w ustawie z 2005 r. o mniejszościach narodowych.

Ustawodawca w art. 1 ustawy o mniejszościach narodowych określił kompleksowo jej cel, którym jest regulacja wszelkich spraw związanych z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych, jak również rozwojem języka regionalnego. Ponadto ustawa określa sposób realizacji zasady równego traktowania oraz zadania i kompetencje organów właściwych w sprawach mniejszości narodowych i etnicznych. Zabrania też dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości. Zagwarantowane jest również prawo do swobodnej decyzji obywatela o traktowaniu siebie jako należącego bądź nienależącego do mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie może pociągać za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków (art. 4 ust. 1). W świetle ustawy nikt nie może być obowiązany, za wyjątkiem prawem przewidzianym, do ujawnienia informacji o własnej przynależności do mniejszości lub ujawnienia swojego pochodzenia, języka mniejszości lub religii (art. 4 ust. 2). Zagwarantowane jest też prawo do utrzymania własnej tożsamości kulturowej, m.in. poprzez zakaz stosowania środków mających na celu asymilację osób należących do mniejszości, jeżeli środki te są stosowane wbrew ich woli. Zabronione jest stosowanie środków mających na celu zmianę proporcji narodowościowych lub etnicznych na obszarach zamieszkałych przez mniejszość (art. 5)¹⁹. W omawianej ustawie o mniejszościach zawarto także m.in. gwarancje dopuszczenia używania

¹⁷ Por. G. Janusz, *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Lublin 2011, s. 31–32.

¹⁸ A. Szczechowicz., *Kilka uwag o odpowiedzialności władzy publicznej w Polsce*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 43, s. 325.

¹⁹ Zob. A. Krasnowolski, *Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i prawie polskim*, OT-599, Warszawa 2011, s. 16.

języka mniejszości i języka regionalnego w wybranych gminach, jako języka pomocniczego w kontaktach z organami gminy (art. 9). Do podstawowych praw przynależnych mniejszościom narodowym trzeba też zaliczyć wskazane w ustawie Kodeks wyborczy²⁰ prawa polityczne, w szczególności zwolnienie komitetów wyborczych utworzonych przez ich organizacje z wymogu przekroczenia 5% progu wyborczego.

Już krótkie wyliczenie praw przyznanych mniejszościom wskazuje na ich szeroki zakres, co należy ocenić pozytywnie. Widoczne jest w nich również uwzględnienie regulacji prawno-międzynarodowych i europejskich.

Należy także dodać, że w celu zapewnienia skuteczniejszej współpracy między rządem a mniejszościami powołano Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Komisja ta jest ważnym organem, który z jednej strony może zwiększać efektywność polityki państwa w badanym obszarze, a z drugiej strony być platformą dialogu z przedstawicielami mniejszości. Jej sprawność działania jest niewątpliwie istotnym narzędziem ochrony gwarantowanego konstytucyjnie statusu mniejszości. Można jednak postulować o poszerzenie jej uprawnień o charakterze opiniodawczo-doradczym o kompetencje kreacyjne służące samodzielnej realizacji przedsięwzięć do ochrony praw mniejszości²¹.

Ustawodawca enumeratywnie wymienia uznane w Polsce mniejszości narodowych i etniczne. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy o mniejszościach, mniejszością narodową jest grupa obywateli polskich, która łącznie spełnia następujące kryteria:

- 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją,
- 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji,
- 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę,
- 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat,
- 6) utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

Jeśli chodzi o definicję mniejszości etnicznej, to pięć pierwszych wskazanych kryteriów są takie same jak kryteria definiujące mniejszości narodowe; różnicę zawiera tylko pkt 6, czyli grupa obywateli nie utożsamia się narodem zorganizowanym we własnym państwie. Kryteriom ustawowym odpowiada łącznie 13 mniejszości, w tym 9 mniejszości narodowych i 4 mniejszości etniczne. Mniejszości te wymienione zostały w kolejności alfabetycznej w art. 2

²⁰ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. (Dz.U. Nr 11, poz. 112 z późn. zm.).

²¹ Tak też O. Haub, *Cele i zadania Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych*, [w:] J.B. Banach-Gutierrez, M. Jabłoński (red.), op. cit., s. 163.

ust. 2 ustawy o mniejszościach. Należą do nich mniejszości: białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska, żydowska. W art. 2 ust. 4 ustawy o mniejszościach do mniejszości etnicznych zaliczono mniejszości: karaimską, lemkową, romską i tatarską.

Przewidziane w omawianej ustawie prawa przysługują w takim samym zakresie mniejszościom narodowym, jak i etnicznym. Enumeratywne wyliczenie przez ustawodawcę mniejszości spełniających kryteria zawarte w regulacji ustawowej w jasny sposób określa adresatów gwarantowanych w niej praw. Ważne jest jednak dostrzeżenie, że wskazane przez ustawodawcę mniejszości nie są jedynymi występującymi w naszym kraju²². Pozostałe, które nie spełniają wymogów ustawowych, nie korzystają jednak z praw przynależnych mniejszościom. Rozwiązanie to jest co najmniej dyskusyjne. Można wyrazić postulat *de lege ferenda* przyznania części praw obywatelom naszego kraju, zwłaszcza w zakresie prawa do nauki własnego języka, którzy wykazują wyraźne odrębności kulturowe, np. Wietnamczycy, Czeczeni czy Gruzini, przebywającym (jako grupa) na terytorium naszego kraju w okresie krótszym niż wymagane 100 lat.

Język mniejszości i język regionalny

Język, którym posługują się mniejszości, jest jednym z najważniejszych elementów podkreślających ich odrębność kulturową. W świetle art. 3 pkt 2 ustawy o mniejszościach językiem mniejszości jest język mniejszości narodowej lub etnicznej. Wskazano tu trzy przypadki dotyczące możliwości używania języka mniejszości. Pierwszy z nich dotyczy posługiwania się imionami i nazwiskami w języku mniejszości, drugi – używania języka mniejszości w życiu prywatnym i publicznym i trzeci – posługiwania się językiem mniejszości jako językiem pomocniczym. Osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych mają prawo do używania oraz pisowni imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka mniejszości. Prawo to zawiera również możliwość rejestrowania imion i nazwisk w oryginalnym brzmieniu języka mniejszości w aktach stanu cywilnego i dokumentach tożsamości. Natomiast imiona i nazwiska osób należących do mniejszości zapisane w alfabecie innym niż alfabet łaciński podlegają transliteracji.

Posługiwanie się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznym uregulowane zostało w art. 8 ustawy o mniejszościach, zgodnie z którym osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych mają prawo do posługiwania się swoim językiem w życiu prywatnym i publicznym, do rozpowszechn-

²² Zob. na ten temat: A. Skóra, *The language problem of minorities in a homogeneous state. Comments on the example of the legal status of the Silesian, Kashubian and Wymysorys languages in Poland*, „Studia Prawnoustrojowe” 2021, nr 54, s. 563.

niania i wymiany informacji w języku mniejszości, a także zamieszczania w swoim języku informacji o charakterze prywatnym. Istnieje także możliwość nauki języka mniejszości lub w języku mniejszości, której podstaw należy szukać w art. 27 Konstytucji RP: „W Rzeczypospolitej Polskiej językiem urzędowym jest język polski. Przepis ten nie narusza praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych”. Podobną regulację zawiera także art. 2 ust. 2 ustawy o języku polskim²³, zgodnie z którym ustawa ta nie narusza praw mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

W prawodawstwie krajowym język mniejszości narodowej lub etnicznej albo język regionalny dopuszczony jest do użycia – obok języka urzędowego – jako język pomocniczy. Językiem tym osoby należące do mniejszości mogą posługiwać przed organami podstawowej jednostki samorządu terytorialnego, czyli gminy. Jednakże język pomocniczy może być używany jedynie w gminach, w których liczba mieszkańców należących do mniejszości, której język ma być używany jako język pomocniczy, jest nie mniejsza niż 20% ogólnej liczby mieszkańców i która została wpisana do urzędowego rejestru gmin, w których używany jest język pomocniczy. Rejestr ten prowadzi minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, a wpis dokonywany jest na wniosek rady gminy²⁴.

Możliwość używania języka pomocniczego w świetle ustawy o mniejszościach należy rozumieć jako prawo do:

- zwracania się do organów gminy w języku pomocniczym w formie pisemnej lub ustnej,
- uzyskiwania, na wyraźny wniosek, odpowiedzi także w języku pomocniczym w formie pisemnej lub ustnej,
- wniesienia podania w języku pomocniczym (wniesienie podania w języku pomocniczym nie stanowi braku powodującego pozostawienie podania bez rozpoznania. Procedura odwoławcza odbywa się wyłącznie w języku urzędowym).

Ustawa o mniejszościach w art. 12 przewiduje możliwość używania dodatkowych, tradycyjnych nazw w języku mniejszości obok urzędowych nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych i nazw ulic. Nazwy te mogą być używane jedynie na obszarze gmin wpisanych do wspomnianego już rejestru gmin, prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Postępowanie ma charakter wnioskowy. Rady gminy, na której obszarze nazwy te mają być, używane składa wniosek.

²³ Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 672).

²⁴ Ministrem właściwym w sprawach wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji – § 1 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 listopada 2019 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz.U. z 2019, poz. 2264).

Ustawa zawiera w sobie słuszne ograniczenia w zakresie wyboru nazw miejscowości. Zabronione jest używanie nazw nawiązujących do nazw z lat 1933–1945, które nadawane były przez władze Trzeciej Rzeszy oraz ZSRR. Także możliwość używania dodatkowej nazwy w języku mniejszości dopuszczona jest jedynie w tych gminach, w których co najmniej 20% mieszkańców stanowią osoby należące do mniejszości narodowych lub etnicznych lub gdy za wprowadzeniem dodatkowej nazwy opowiedziała się, w drodze konsultacji przeprowadzonych zgodnie z przepisami ustawy o samorządzie gminnym²⁵, ponad połowa mieszkańców gminy. Organ uchwałodawczy gminy spełniającej te kryteria może po otrzymaniu pozytywnej opinii Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych złożyć za pośrednictwem wojewody wniosek o wpisanie danej gminy do odpowiedniego rejestru. Koszty związane z wprowadzeniem i używaniem na obszarze gminy języka pomocniczego oraz koszty związane z wprowadzeniem dodatkowych nazw w języku mniejszości ponosi jej budżet. Natomiast koszty związane z wymianą tablic informacyjnych, wynikającą z ustalenia dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości, ponosi budżet państwa. Celem zmotywowania do szerszej znajomości języka mniejszości w gminach, w których można posługiwać się językiem pomocniczym mniejszości, przewidziano możliwość przyznania pracownikom specjalnego dodatku z tego tytułu.

Organy władzy publicznej zobowiązane są do podejmowania środków w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości, a także integracji obywatelskiej i społecznej co wynika z treści art. 35 Konstytucji i art. 18 ust. 1 i 2 ustawy o mniejszościach. Środkami tymi mogą być w szczególności dotacje celowe lub podmiotowe na:

- 1) działalność instytucji kulturalnych, ruchu artystycznego i twórczości mniejszości oraz imprez artystycznych mających istotne znaczenie dla kultury mniejszości;
- 2) inwestycje służące zachowaniu tożsamości kulturowej mniejszości;
- 3) wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku;
- 4) wspieranie programów telewizyjnych i audycji radiowych realizowanych przez mniejszości;
- 5) ochronę miejsc związanych z kulturą mniejszości;
- 6) działalność świetlicową;
- 7) prowadzenie bibliotek oraz dokumentacji życia kulturalnego i artystycznego mniejszości;
- 8) edukację dzieci i młodzieży realizowaną w różnych formach;

²⁵ Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (Dz.U. Nr 16, poz. 95 z późn. zm.).

9) propagowanie wiedzy o mniejszościach;

10) inne zadania zmierzające do osiągnięcia wyżej wskazanych celów, w szczególności realizowane w ramach programów wieloletnich.

Środki finansowe na rzecz wsparcia mniejszości w formie dotacji przyznawane są z części budżetu państwa, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Warto podkreślić, że środki te przekazywane są wyłącznie uznanym prawnie mniejszościom, co niewątpliwie utrudnia funkcjonowanie innych grup społecznych wykazujących odrębność kulturową. Dotacje podmiotowe mogą otrzymywać organizacje mniejszości lub instytucje kulturalne mające istotne znaczenie dla kultury mniejszości. Środkami mogą być również środki przekazywane budżetu jednostki samorządu terytorialnego organizacjom lub instytucjom realizującym zadania służące ochronie, zachowaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości lub integracji obywatelskiej i społecznej.

Definicja języka regionalnego została zawarta w ustawie o mniejszościach w art. 19. Jest ona stworzona przy uwzględnieniu Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych²⁶. Jako jedyny język regionalny w naszym kraju wskazano język kaszubski, który :

– jest tradycyjnie używany na terytorium państwa przez obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności państwa,

– różni się od języka oficjalnego państwa i nie obejmuje to dialektów języka oficjalnego w państwie ani języków używanych przez migrantów.

Warto podkreślić, że omówione wcześniej zasady dotyczące posługiwania się językiem mniejszości odnoszą się także do języka regionalnego. Chociaż w naszym kraju, w świetle prawa, tylko jeden język mniejszości uznany jest za regionalny, to także inne mniejszości, zwłaszcza śląska, zgłaszają wyraźną chęć dołączenia do tego grona. Sytuacja jest jednak skomplikowana i zauważa się dużą niejednorodność poglądów w tej kwestii, zwłaszcza wśród językoznawców²⁷. Aktualnie dominuje pogląd, uznający etnolekt śląski za zespół gwar lub dialektów/poddialektów w obrębie języka polskiego²⁸.

²⁶ Sporządzona w Strasburgu 5 listopada 1992 r. (Dz.U. z 2009 r., Nr 137, poz. 1121).

²⁷ T. Kamusella, *Czy śląszczyzna jest językiem? Spojrzenie socjolingwistyczne*, [w:] J. Tambor (red.), *Śląsko gadka. Materiały z konferencji „Śląsko gadka – jeszcze gwara czy już język” z 30 czerwca 2008 r.*, Katowice 2008, s. 133–139; J. Tambor, *Etnolekt śląski jako język regionalny. Uzasadnienie stanowiska*, [w:] J. Tambor (red.), op. cit., s. 116–119; B. Wyderka, *O stosunkach językowych na Śląsku*, „Białostockie Archiwum Językowe” 2005, nr 5, s. 181–190.

²⁸ F. Pluta, *Dialekt śląski*, „Wczoraj, Dzisiaj, Jutro” 1996, nr 1/4, s. 5–19; J. Tambor (red.), *Gwara śląska – świadectwo kultury, narzędzie komunikacji*, oprac. A. Skudrzykowa, Katowice 2002, s. 7 i nast.; T. Kamusella, op. cit. s. 133–139; E. Breza, *Kaszubszczyzna wśród języków słowiańskich, jej status językowy*, [w:] J. Samp (red.), *Kaszubszczyzna w świecie*, Wejherowo 1994, s. 7–19; B. Wyderka, *Gwary śląskie w XX w.*, [w:] U. Sokólska, P. Wróblewski (red.), *Słowa jak mosty nad wiekami*, Białystok 2003, s. 417–425.

Uprawnienia oświatowe

Regulacje oświatowe wyraźnie akcentują specyficzne potrzeby obywateli naszego kraju należących do mniejszości narodowych i etnicznych. Już preambuła ustawy Prawo oświatowe zawiera odwołanie do aktów prawnych, które obok innych zagadnień regulują także szczególny status omawianej grupy osób: „Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowiek²⁹, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych³⁰ oraz Konwencji o Prawach Dziecka³¹”. Jako cele kształcenia i wychowania preambuła wskazuje m.in. poszanowanie dla polskiego dziedzictwa kulturowego. Niewątpliwie trwałym historycznie elementem naszej kultury i dziedzictwa narodowego jest właśnie funkcjonowanie mniejszości narodowych i etnicznych z całym bogactwem kulturowym i społecznym tworzącym mozaikowy (niejednorodny) obraz naszego społeczeństwa.

Ustawa o systemie oświaty w art. 13³² podkreśla, że jednym z celów szkoły i placówki publicznej jest umożliwienie uczniom podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury. Przedszkola, szkoły i placówki publiczne umożliwiają uczniom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej przez prowadzenie:

- 1) nauki języka mniejszości narodowej lub etnicznej, tzw. języka mniejszości, oraz języka regionalnego;
- 2) nauki własnej historii i kultury³³.

W wykonywaniu powyższych zadań oświatowych organy prowadzące oraz dyrektorzy przedszkoli, szkół i placówek publicznych zobowiązane są do współdziałania z organizacjami mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (§ 11 rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu wykonywania...). Zgodnie z treścią powyższego rozporządzenia (§ 7 i 8), oddziały z dodatkową nauką języka lub w języku mniejszości oraz języka regionalnego tworzone są, gdy zostanie zgłoszonych co najmniej

²⁹ Przyjęta 10 grudnia 1948 r. (Dz.U. z 1960 r., Nr 120, poz. 526 ze zm.).

³⁰ Otwarta do podpisu 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167).

³¹ Dz.U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526.

³² Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz.U. z 2001 r., poz. 1915).

³³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 18.08. 2017 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (Dz.U. poz. 1627), dalej jako rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu wykonywania...

w przedszkolu lub oddziale przedszkolnym prowadzonym w szkole podstawowej 14 dzieci, a w szkole 7 uczniów na poziomie danej klasy. Możliwe jest także zorganizowanie przez organ prowadzący przedszkole lub szkołę zajęć z języka mniejszości lub języka regionalnego dla uczniów z różnych szkół żyjących w mniejszych grupach mniejszościowych w międzyszkolnych zespołach nauczania. Podobna możliwość dotyczy także dzieci w wieku przedszkolnym. Liczebność zespołów wynosi od 3 do 16 dzieci.

Szkoły publiczne mogą także prowadzić dla uczniów należących do mniejszości narodowych naukę geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się dana mniejszość, w wymiarze do 30 godzin na II etapie edukacyjnym i do 15 godzin w liceum ogólnokształcącym, technikum, branżowej szkole I stopnia, jeżeli organ prowadzący szkołę przyzna godziny na realizację tej nauki³⁴. Przedmiot historia i kultura organizowany jest automatycznie dla wszystkich uczniów, którzy uczą się języka mniejszości i języka regionalnego. W momencie złożenia wniosku o udział uczniów w zajęciach językowych uczestnictwo w zajęciach dotyczących historii i kultury mniejszości staje się obowiązkowe. Sam przedmiot historia i kultura – zgodnie z przepisami oświatowymi – ma status dodatkowych zajęć edukacyjnych. Przedszkola, szkoły i placówki publiczne mogą prowadzić dla uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługujących się językiem regionalnym także zajęcia artystyczne lub inne zajęcia, jeżeli organ prowadzący przedszkole, szkołę lub placówkę, na wniosek dyrektora przedszkola, szkoły lub placówki, przyzna godziny na realizację tych zajęć³⁵.

Objęcie ucznia przywilejami adresowanymi do omawianych mniejszości nie ma charakteru obowiązkowego. Wolę w imieniu niepełnoletniego dziecka wyrażają jego rodzice lub prawni opiekunowie. Na ich wniosek nauka może być prowadzona w:

- osobnych grupach, oddziałach lub szkołach;
- w grupach, oddziałach lub szkołach – z dodatkową nauką języka oraz własnej historii i kultury;
- w międzyszkolnych zespołach nauczania.

W szkole, w której uczniowie należą do mniejszości narodowej, etnicznej lub społeczności posługującej się językiem regionalnym, istnieje możliwość używania języka mniejszości lub języka regionalnego jako (§ 3 i 4 rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu wykonywania...):

- języka wykładowego na zajęciach edukacyjnych, z wyjątkiem zajęć obejmujących edukację polonistyczną na etapie edukacji wczesnoszkolnej, a na dalszych etapach edukacyjnych – z wyjątkiem języka polskiego oraz treści dotyczących Polski w nauczaniu historii i geografii;

³⁴ Zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 3 i ust. 4 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 59 i 949).

³⁵ Zob. § 1 i 10 rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu wykonywania...

- drugiego języka nauczania – wówczas zajęcia edukacyjne na II, III i IV etapie edukacyjnym z co najmniej czterech obowiązkowych na danym etapie prowadzone są w dwóch językach (języku mniejszości lub języku regionalnym oraz w języku polskim), z wyjątkiem zajęć obejmujących język polski, część historii dotycząca historii Polski i część geografii dotycząca geografii Polski;
- dodatkowego przedmiotu dla ucznia, który uczy się w szkole w języku polskim.

W przedszkolu i szkole publicznej nauka języka mniejszości i języka regionalnego może być prowadzona w formie dodatkowej nauki tego języka w sposób dwujęzyczny – w języku polskim i języku mniejszości lub języku regionalnym oraz przez prowadzenie zajęć w języku mniejszości lub języku regionalnym. Nauczanie języka mniejszości, języka regionalnego, własnej historii i kultury oraz geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa, odbywa się na podstawie programów nauczania dopuszczonych do użytku w szkole przez dyrektora szkoły oraz z wykorzystaniem podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania³⁶.

Jedna z mniejszości, a mianowicie romska mniejszość etniczna, może korzystać z dodatkowego wsparcia. Celem przewidzianych dla tej grupy rozwiązań prawnych jest zapobieganie i przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniu społecznemu, które, niestety, spotyka ją dość często³⁷. Przedszkola i szkoły publiczne, w razie potrzeby, mogą podejmować dodatkowe działania mające na celu podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości etnicznej dzieci i młodzieży pochodzenia romskiego oraz wspomagać ich edukację, w szczególności przez prowadzenie zajęć wyrównawczych. Mogą także zatrudnić, w charakterze pomocy nauczyciela, asystenta edukacji romskiej, który udziela dzieciom i młodzieży tego pochodzenia pomocy w kontaktach ze środowiskiem przedszkolnym lub szkolnym, a także współdziała z ich rodzicami oraz z przedszkolem lub szkołą.

Warto dodać, że mniejszościom (np. w formach fundacji bądź stowarzyszeń) przysługuje także na równi z innymi obywatelami prawo tworzenia przedszkoli, szkół i placówek oświatowych, zarówno publicznych na podstawie zezwolenia właściwej jednostki samorządu terytorialnego jak i niepublicznych. Tą drogą mogą jeszcze szerzej wspomagać edukację mniejszościową. Rola jednostek samorządu terytorialnego pełniących w naszym kraju funkcje tzw. organów prowadzących zdecydowanej większości publicznych szkół i placówek oświatowych jest także w tym obszarze szczególnie ważna.

³⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczenia do użytku podręczników (Dz.U. z 2017 r., poz. 481).

³⁷ M. Babicki, *Sytuacja języka romskiego w Polsce, Czechach i na Słowacji na przełomie XX i XXI wieku*, [w:] R. Sendek, B. Rusin (red.), *Wśród czy obok nas? Mniejszości w literaturze, kulturze i historii*, Kraków 2013, s. 107.

Podsumowanie

Potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych dostrzegane są zarówno w regulacji prawno-międzynarodowej, jak i krajowej. W pierwszej z nich uważano wyraźny brak jednolitości terminologicznej, co niewątpliwie należy wiązać z delikatnością tej tematyki. Organizacje międzynarodowe wyraźnie szanują prawo państw, sygnatariuszy umów międzynarodowych do samodzielnego definiowania pojęcia mniejszości przy uwzględnieniu lokalnych uwarunkowań.

Przeprowadzona analiza wykazała liczne środki prawne mające na celu podtrzymanie własnej tożsamości, tradycji, obyczajów, kultury i języka tych grup. Należy podkreślić, że mimo określenia podmiotu w sposób zbiorowy, to mamy tu do czynienia z indywidualną ochroną prawną. Prawa te mogą być dochodzone zarówno indywidualnie, jak i łącznie z innymi członkami danej mniejszości, czyli zbiorowo. Można stwierdzić, że obecny zakres praw przynależnych mniejszościom jest szeroki. Na pozytywną ocenę zasługuje także powołanie Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Choć rozszerzenie jej kompetencji z opiniodawczo-doradczych na kreacyjne bezsprzecznie pozwoliłoby na pełniejszą ochronę mniejszości.

Krajowe rozwiązania prawne, będące w zgodzie z regulacją prawno-międzynarodową, wśród wielu gwarancji wymieniają prawo do posługiwania się i nauki swojego języka. Szczególnie korzystnie należy ocenić możliwość używania języka mniejszości jako języka pomocniczego. Niewątpliwie ważnym uprawnieniem mniejszości jest także nauka języka, własnej kultury i historii w szkołach i odpowiednio w węższym zakresie w przedszkolach publicznych. Zgodnie z kryteriami ustawowymi, wyróżniono w naszym kraju tylko jeden język mniejszości, a mianowicie język kaszubski. W artykule zauważono również aspiracje innych grup mniejszościowych w zakresie zaliczenia ich języka do tej uprzywilejowanej kategorii językowej, a także w ogóle zaliczenia ich do mniejszości narodowych lub etnicznych. Nie ulega wątpliwości, że ustawowe, enumeratywne wskazanie mniejszości ma charakter porządkujący, odmawia jednak prawa grupom, które nie spełniają aktualnych kryteriów, chociaż cechuje je wyraźna odrębność kulturowa od większości społeczeństwa. Wnioskiem z analizy tych regulacji prawnych jest podkreślenie potrzeby ponownego uaktualnienia zagadnień definicyjnych uwzględniając potrzeby zwłaszcza finansowe i edukacyjne innych grup o wyraźnej odrębności kulturowej, niezaliczonych jednak do mniejszości narodowych i etnicznych. Jednak wszelkie zmiany prawne powinny być czynione z wyjątkową delikatnością szczególnie w obliczu wzmożonych ruchów nacjonalistycznych i separatystycznych w obecnej Europie.

Wykaz literatury

- Babicki M., *Sytuacja języka romskiego w Polsce, Czechach i na Słowacji na przełomie XX i XXI wieku*, [w:] R. Sendek, B. Rusin (red.), *Wśród czy obok nas? Mniejszości w literaturze, kulturze i historii*, Scriptum, Kraków 2013.
- Barwiński M., *Pojęcie narodu oraz mniejszości narodowej i etnicznej w kontekście geograficznym, politycznym i socjologicznym*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2004, nr 5.
- Breza E., *Kaszubszczyzna wśród języków słowiańskich, jej status językowy*, [w:] B. Wyderka (red.), *Kaszubszczyzna w świecie*, Wejherowo 1994.
- Chałupczak H., *Status prawny i formy integracji mniejszości narodowych w Europie międzywojennej*, [w:] Z. Hołda (red.), *Ochrona mniejszości narodowych i religijnych*, Inst. Europy Środkowo-Wschodniej, Lubin 1993.
- Chrościcka A., *Ochrona praw mniejszości narodowych w systemie Rady Europy*, „Ius Novum” 2013, nr 4.
- Haub O., *Cele i zadania Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych*, [w:] J.B. Banach-Gutierrez, M. Jabłoński (red.), *Aktualne problemy ochrony wolności i praw mniejszości w Polsce i na świecie*, seria: E-Monografie Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, nr 95, Wrocław 2017.
- Janusz G., *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Wyd. UMCS, Lublin 2011.
- Jabłoński M., Jarosz-Żukowska S., *Prawa człowieka i systemy ich ochrony – zarys wykładu*, Wyd. UWr, Wrocław 2004.
- Jabłoński M., *Normatywne podstawy ochrony praw mniejszości – wybrane zagadnienia*, [w:] J.B. Banach-Gutierrez, M. Jabłoński (red.), *Aktualne problemy ochrony praw i wolności mniejszości w Polsce i na świecie*, seria: E-Monografie Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, nr 95, Wrocław 2017.
- Kamusella T., *Czy śląszczyzna jest językiem? Spojrzenie socjolingwistyczne*, [w:] J. Tambor (red.), *Śląsko gadka. Materiały z konferencji „Śląsko gadka – jeszcze gwarą czy już język” z 30 czerwca 2008 r.*, Katowice 2008.
- Kurzyna-Chmiel D., *Prawo do nauki mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2008, nr 75.
- Kurzyna-Chmiel D., *Prawo do nauki obcokrajowców – analiza krajowych rozwiązań prawnych w obszarze systemu oświaty*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 47.
- Kuźnicka D., *Mniejszość etniczna a mniejszość narodowa w Polsce – analiza porównawcza na przykładzie Łemków i Żydów*, [w:] J.B. Banach-Gutierrez, M. Jabłoński (red.), *Aktualne problemy ochrony wolności i praw mniejszości w Polsce i na świecie*, seria: E-Monografie Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, nr 95, Wrocław 2017.
- Krasnowolski A., *Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i prawie polskim*, OT-599, Kancelaria Senatu, Biuro Analiz i Dokumentacji, Warszawa 2011.
- Łodziński S., *Ochrona praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych – perspektywa europejska*, Raport BSE nr 208, Kancelaria Sejmu, Warszawa 2002.
- Malicka A., *Ochrona mniejszości narodowych – standardy międzynarodowe i rozwiązania polskie*, Wyd. UWr, Wrocław 2004.
- Michalska A., *Międzynarodowa ochrona mniejszości*, „Sprawy Narodowościowe” 1992, nr 2.

- Pluta F., *Dialekt śląski*, „Wczoraj, Dzisiaj, Jutro” 1996, nr 1(4).
- Skóra A., *The language problem of minorities in a homogeneous state. Comments on the example of the legal status of the Silesian, Kashubian and Wymysorys languages in Poland*, „Studia Prawnoustrojowe” 2021, nr 54.
- Szczechowicz A., *Kilka uwag o odpowiedzialności władzy publicznej w Polsce*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 43.
- Tambor J., *Gwara śląska – świadectwo kultury, narzędzie komunikacji*, oprac. A. Skudrzykowska, Wyd. „Śląsk”, Katowice 2002.
- Tambor J., *Etnolekt śląski jako język regionalny. Uzasadnienie stanowiska*, [w:] J. Tambor (red.), *Śląsko gadka. Materiały z konferencji „Śląsko gadka – jeszcze gwara czy już język” z 30 czerwca 2008 r.*, Katowice 2008.
- Tomaszewski J., *Mniejszości narodowe w Polsce XX wieku*, Editions Spotkania, Warszawa 1991.
- Wieruszewski R., *Komentarz do art. 27*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Międzynarodowy pakt praw obywatelskich (osobistych) i politycznych. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Wyderka B., *O stosunkach językowych na Śląsku*, „Białostockie Archiwum Językowe” 2005, nr 5.
- Wyderka B., *Gwary śląskie w XX w.*, [w:] U. Sokólska, P. Wróblewski (red.), *Słowa jak mosty nad wiekami*, Wyd. UwB, Białystok 2003.

Summary

The current legal situation of national and ethnic minorities, with particular emphasis on the rights in the field of education

Keywords: national minority, rights, ethnic minority, language, education.

The article's main aim is to analyze the legal situation of national and ethnic minorities, with particular emphasis on the rights in the field of education. The views of the doctrine in the discussed scope were also reviewed. The conducted research showed the existence of numerous legal measures aimed at maintaining their own identity, traditions, customs, culture and language. Among the many rights belonging to minorities, their right to make independent decisions about taking advantage of this status and the possibility of using a minority language and a regional language were particularly highlighted. It has been shown that one of the leading privileges of minorities is the right to learn the language, their own culture and history in public schools and, accordingly, to a lesser extent in kindergartens. The research also revealed the existence of an exhaustive list of national and ethnic minorities, which prevents other groups of citizens from exercising at least some of their rights, e.g. in the field of learning their language.

